

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ “РИТМІКА” ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

О. О. Бабяк,

науковий співробітник

лабораторії інтенсивної педагогічної корекції,

Інститут спеціальної педагогіки НАПН України,

e-mail: olga-babjak@ukr.net

У статті йдеться про вдосконалення якості навчальних програм як основних носіїв змісту освіти, посилення їх корекційно-розвивальної спрямованості. Виділено та описано змістовий, діяльнісний, корекційно-розвивальний компоненти предмета “Ритміка”. Описано зміст навчального матеріалу корекційно-розвиткової програми. Охарактеризовано корекційно-розвивальний компонент, що охоплює всі змістові лінії предмету “Ритміка”. Окреслено зміст та структурування програми. Висвітлюються освітні та корекційно-розвивальні завдання курсу, дається характеристика його змістових ліній. Надано характеристику змісту програми, яка має чітко визначену структуру. Проаналізовано корекційно-розвивальну складову змісту освіти та очікувані результати корекційно-розвивального впливу на пізнавальну сферу учнів із ЗПР. Детально описані напрями корекційно-розвивальної роботи, яку необхідно здійснювати на матеріалі теми, що вивчається, і яка охоплює процеси пізнавальної діяльності (сприймання, пам’яті, мислення), мовленнєвої діяльності та корекційний розвиток особистості.

Ключові слова: корекційний розвиток; школярі з особливими освітніми потребами; навчальна програма; корекційно-розвивальна спрямованість.

Суспільні та державні вимоги до якості освіти спеціальної школи актуалізують проблему навчально-методичного забезпечення навчального процесу, зокрема вдосконалення якості навчальних програм, як основних носіїв змісту освіти, посилення їхньої корекційно-розвивальної спрямованості.

У спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для дітей із затримкою психічного розвитку обов’язковою складовою корекційно-розвивальних занять є предмет ритміка, основна мета якого спрямована на формування музично-ритмічної діяльності, почуття

ритму, розвитку музичного слуху, пам'яті, мислення, увагу, позитивні якості особистості, тому удосконалення змістового, діяльнісного, корекційно-розвивального компонентів предмета "Ритміка" залишається актуальним і наразі.

Аналізуючи наукові праці Р. Бабушкіної, Г. Волкової, Г. Власової, О. Кислякової, Н. Мікляєвої, варто відзначити те, що на заняттях ритміки робота йде системно, в усіх напрямках: розвивається моторика, мова, почуття ритму, вищі психічні функції, продуктивні види діяльності. Що надає найбільш позитивний момент цій програмі, оскільки перераховані напрями надзвичайно важливі для всебічного розвитку дитини і корекції її порушень.

Сучасні болгарські вчені Л. Бонев, П. Слинчев, С. Банків розглядають ритміку як найбільш загальне визначення застосування різних форм руху, рухової активності та природних моторних функцій людини. Вони зараховують ритміку до групи неспецифічних діючих терапевтичних факторів. У результаті різноманітні форми та засоби рухів змінюють загальну активність людини, підвищують її неспецифічну стійкість, руйнують патологічні динамічні стереотипи.

Саме тому програмове наповнення предмета "Ритміка" розв'язує основні, корекційні, оздоровчі, освітні та виховні завдання.

Основні завдання: формування рухових вмінь та навичок; формування пізнавальної активності; розвиток координації рухів, спритності, сили, витривалості; розвиток відчуття ритму; вміння виконувати ритмічні образи у процесі сприймання та відтворення ритмічних малюнків; формування пізнавальної активності; розвиток емоційної та словесно-логічної пам'яті, довільної уваги, образної уяви, фантазії.

Корекційні та оздоровчі завдання: корекція правильної постави, ходи, грації, рухів; корекція порушень загальної та дрібної моторики; корекційний розвиток моторних функцій і дихання; корекційний розвиток особистості дитини із ЗПР.

Виховні завдання: виховання основних моральних якостей особистості, працелюбності, наполегливості у подоланні перешкод, охайності, вміння працювати самостійно і в колективі, вміння дотримуватися правил під час виконання ігор і вправ.

Матеріал програми розрахований на п'ять років навчання (підготовчий – четвертий клас). Програма структурована у вигляді таблиці, яка складається з п'яти колонок: кількість годин (зазначені для вивчення певної теми, розділу); зміст навчального матеріалу (назва розділу, теми); навчальні досягнення учнів (визначаються знання уміння та навички, які повинні бути сформовані в учнів на основі вивченої теми); спрямованість корекційно-розвивальної

роботи та очікувані результати (напрями корекційно-розвивальної роботи здійснюються під час засвоєння навчального матеріалу кожної теми, формування процесів рухової діяльності (моторики, координаційних здібностей, сприймання, емоційної сфери, уваги, пам'яті, мислення)); музичний матеріал (назва музичного твору та музичний супровід).

У програмі зміст навчального матеріалу розподілено за наступними розділами: теоретичні знання; ритміко-гімнастичні вправи; ритмічні вправи з дитячими інструментами; імпровізація рухів на музичні теми, ігри під музику; народні танці та сучасні танцювальні рухи.

Теоретичні заняття проводяться на початку року у вигляді вступних бесід, де учні ознайомлюються з предметом “Ритміка”, її основними складовими, термінами і поняттями, значенням ритміки для школярів.

Ритміко-гімнастичні вправи використовуються на початку уроку, вони є його організаційним моментом. До початку занять варто організувати дітей, створити бадьорий емоційний настрій і під задалегідь підбрану музику ввести дітей до залу. Як поставити дітей (колонами, лініями, у шаховому порядку) цілком залежить від досвіду керівника та від розміру приміщення, в якому проводиться заняття. Необхідно з перших уроків виховувати у дітей вміння швидко, без метушні знаходити свої місця, перевіряти інтервал, ставати в колону, швидко вирівнювати загальну лінію, правильно приймати вихідне положення. Заняття в кожному класі доцільно починати з марширування. Потім можна переходити до ритмічних вправ, музичних ігор і танців.

До ритміко-гімнастичних вправ належить ходьба, що є природним ритмічним рухом, також до них зараховують біг, підскоки з оплесками в долоні та без них, перенесення предметів, стрибки через палицю, присідання, повороти на пальцях, біг з перешкодами.

У цій роботі доцільно використовувати м'ячі, кулі, прапорці та інші предмети. Також можуть бути використані гімнастичні лави, шведська стінка тощо. Дітей потрібно привчати до організованого та бережливого поводження з приладдям, запобігати втомі під час наростаючого навантаження, а також дисциплінованості під час виконання вправ.

У дітей молодшого шкільного віку недостатньо розвинуті м'язи ніг і спини, вони швидко втомлюються, їм важко довгий час зберігати правильну поставу, підтягнутість. Зайве фізичне навантаження негативно впливає на дисципліну в класі, діти стають неуважними, у них зникає інтерес до занять. Тому ми рекомендуємо урізноманітнювати ритміко-гімнастичні вправи, надавати їм ігровий характер, складні-

ші поєднувати з легшими, намагатися, щоб на уроці була активна, дружня, весела атмосфера.

Для того, щоб дати можливість учням відпочити від фізичного навантаження, у програмі запропоновано ритмічні вправи з дитячими музичними інструментами виконувати після ритміко-гімнастичних вправ. Для цього використовуються такі музичні інструменти, як барабани, бубни, а також будь-які інші інструменти, що звучать: брязкальця, дудки, дзвіночки, ложки, хлопавки, металофони та інше.

Спочатку дітей ознайомлюють з кожним інструментом окремо і його можливостями, навчають користуватися інструментом. Потім діти вчаться спільно починати і закінчувати звучання, передавати динамічні відтінки, чергувати тривалості звучання і пауз, чергувати темп. Ці вправи багаторазово повторюються, їх складність поступово підвищується, навички поводження з інструментом і відчуття ритму поступово розвиваються.

У міру оволодіння інструментами стає можливим їх комбіноване використання, створення ансамблів і оркестрів.

До вправ імпровізуючого характеру та ігор під музику належать вправи, які містять рухи наслідувального характеру чи розкривають зміст музичної п'єси або пісні, а також вільні форми руху, самостійно обрані дітьми з метою передачі власного емоційного сприймання музичного образу.

Уводяться конкретні образи (наприклад, “Ми йдемо до зоопарку”, “Коник скаче галопом”), які викликають у дітей зацікавленість, рухи стають більш виразними.

Підібраний музичний матеріал допомагає створити певний характер образу і знайти правильний ритм, що дає змогу навчити дітей виконувати наслідувальні рухи (наприклад, “дерева під вітерцем”, “політ птахів” тощо), брати участь в іграх (“За роботу лісоруби”, “Вітер колише дерева” тощо), вільно зображувати дії на кшталт “Стрибає зайчик”, “Гра в сніжки” тощо.

Для того, щоб розвивати здатність до сценічної діяльності під музику, спочатку вчитель ділить дітей на групи, знайомить з твором дво-, тричастинної форми чи з твором, який має декілька різнохарактерних тем. Потім з'ясовує з дітьми, як вони зрозуміли характер кожної частини, теми. Після цього кожна група учнів може виконувати під музику різні дії, що розкривають ту чи іншу сценічну ситуацію, наприклад, “Ведмідь і діти”, “Птахи і клітка”. На наступному етапі доцільно розподіляти ролі, що примушує дитину вживатися в той чи інший образ, керувати своєю поведінкою, підкоряти себе правилам гри. Це стосується й інсценування пісень та казок (наприклад, пісні “Курчата та яструб”, казки “Ріпка”, “Рукавичка”).

Під час виконання народних танців та сучасних танцювальних рухів ми пропонуємо використовувати елементи танцю і танцювальні комбінації, які є вступом до вивчення комбінації танців.

Варто зазначити, що надзвичайно важливо роз'яснити дітям особливості характеру і стилю тих танців, які складено на народній хореографічній основі. Багато танцювальних рухів (наприклад, "па" польки, галопу) властиві танцям багатьох народів. Учні повинні знати особливості манери виконання цих рухів у виконуваному танці.

Вивчення танців варто починати тоді, коли учні добре ознайомлюються з усіма елементами розучування танцю, щоб їхню увагу було звернено не тільки на техніку виконання, а й на передачу змісту та виразності.

Усі ці змістові компоненти узгоджуються з вимогами до загальноосвітньої підготовки учнів, які визначені у третій колонці таблиці. Ці вимоги зорієнтовані на результати навчання, які є об'єктом контролю й оцінювання, а саме: знання основних ритмічних термінів і понять, складові компоненти ритміки, правила поведінки в залі та поведження з ритмічним приладдям, знання групи ритмічних вправ, назви нових елементів танцю та танцювальних кроків, техніки виконання відповідних вправ і рухових дій, інсценізування пісні, відтворення ритму на дитячих шумових інструментах; вміння виконувати будь-які гімнастичні вправи з предметами і без них під музику різного характеру, темпу; відображення зміною руху будь-яких змін в характері, темпі, темпоритмі, регістрі звучання музики; передавання на різноманітних дитячих шумових інструментах ритмічний малюнок знайомих доступних виконанню пісень; інсценізація дитячих пісень, зображення персонажів в казках під музику; виконання різних композицій рухів із вивчених танців.

Спрямованість корекційно-розвивальної роботи полягає у формуванні загальних уявлень про заняття з ритміки, зосередженості та організованості, почуття відповідальності; розвитку просторової пам'яті, довільної та мимовільної уваги, фонематичного слуху, корекції основних рухів, координаційних здібностей, рухової ритмічності; розвитку корегування дихання під час рухів, контролю за дотриманням правильної постави у процесі руху; вихованні в учнів організованості та зосередженості, точного виконання інструкцій учителя; розвитку плавності рухів, укріпленню м'язів рук і ніг; розвитку загальної та дрібної моторики, емоційно-вольової сфери, танцювальних здібностей, а також творчої активності та фантазії.

На заняттях ритміки і танцю вивчають ті елементи музичної діяльності, які найбільш природно та логічно виявляють в рухах.

Для того, щоб виховати у дітей здібності до емоційного і цілісного сприймання музики, необхідно ознайомити їх із засобами музичної виразності та навчити рухатися в характері й темпі музики; точно починати та закінчувати рухи разом з музикою; передавати рухами динамічні відтінки музики; виконувати нескладні ритмічні малюнки, розрізняти і виконувати в рухах нескладні музичні тривалості, знати музичний розмір.

У програмі запропоновано музичний матеріал, який є художньо забарвленим, доступним для дитячого розуміння та сприймання. У кожному музичному прикладі яскраво виявлений зміст музичного тексту, ознайомлення з яким входить у даний урок.

До початку проведення ритмічних вправ учитель пропонує дітям прослухати музику, зосереджує їхню увагу не тільки на загальній виразності твору, а й на тих елементах ритму, які мають бути засвоєні на цьому занятті; звернути увагу на енергійний характер маршу, на м'яке плавне звучання вальсу, на поступове наростання або послаблення звучання.

На уроці з ритміки необхідно враховувати стан фізичного розвитку дітей і згідно з ним чергувати навантаження та відпочинок, напруження і розслаблення. Поступово учні фізично й емоційно звикають до збільшення напруження, мобілізують себе на тривалу мобільну діяльність, що сприятливо позначається на інших уроках.

Доцільно заохочувати найменші успіхи учнів, допомагати їм долати індивідуальні труднощі, терпляче, обережно ставитися до дітей. Неприпустима оцінка невдалих і помилкових рухів учнів, різкий чи підвищений тон звертання до дітей, зосередження уваги колективу на окремих учнях в разі їх невдач. Діти повинні відчувати радість від наданої їм можливості показати себе в русі, передати рухом свої відчуття, переживання, своє розуміння музичного образу.

Ритміка є необхідною для всебічного розвитку дитини, оскільки має великий вплив на її розумовий, фізичний і психічний розвиток. Аналіз методик з проведення ритмічних занять свідчить про те, що методичний аспект використання ритміки в системі спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із ЗПР розроблено недостатньо. Це свідчить про необхідність подальшого вивчення та розвитку зазначеного напрямку, адже ритміка має велике значення у розвитку дитини і є одним з провідних засобів подолання порушень психологічної, рухової та музично-ритмічної сфер. Окрім того, проведене нами дослідження свідчить про те, що саме розвиток цих сфер у дітей із ЗПР має свої особливості та потребує додаткової корекційно-розвиваючої роботи.

Література

1. Бондаренко Л. Ритміка і танець в 1–3 кл. / Л. Бондаренко. – К. : Музична Україна, 1989. – 200 с.
2. Круцевич Т. Теорія і методика фізичного виховання / Т. Круцевич. – К., 2003. – 186 с.
3. Руднева С. Музыкальное движение / С. Руднева, Е. Фиш. – М. : Просвещение, 1972. – 243 с.
4. Сосіна В. Ритмічна гімнастика / В. Сосіна, Е. Фабкан. – К. : Радянська школа, 1990. – 264 с.

References

1. Bondarenko L. Rytmika i tanets v 1–3 kl. / L. Bondarenko. – K. : Muzychna Ukraina, 1989. – 200 s.
2. Krutsevych T. Teoriia i metodyka fizychnogo vyhovannia / T. Krutsevych. – K., 2003. – 186 s.
3. Rudneva S. Muzykalnoe dvizhenie / S. Rudneva, E. Fish. – M. : Prosveshchie, 1976. – 243 s.
4. Sosina V. Rytmichna gimnastyka / V. Sosina, E. Fabkan. – K. : Radianska shkola, 1990. – 264 s.

Бабяк О. О.

ОСОБЕННОСТИ СОДЕРЖАНИЯ УЧЕБНОЙ ПРОГРАММЫ “РИТМИКА” ДЛЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ЗАДЕРЖКОЙ ПСИХИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

В статье речь идет о совершенствовании качества учебных программ как основных носителей содержания образования, усиление их коррекционно-развивающей направленности. Выделены и описаны содержательный, деятельностный, коррекционно-развивающий компоненты предмета “Ритмика”. Описаны содержание учебного материала коррекционно-развивающей программы. Охарактеризован коррекционно-развивающий компонент, который охватывает все содержательные линии предмета “Ритмика”. Определены содержание и структурирование программы. Излагаются образовательные и коррекционно-развивающие задачи курса, дается характеристика его содержательных линий. Проанализировано коррекционно-развивающую составляющую содержания образования и ожидаемые результаты коррекционно-развивающего воздействия на познавательную сферу учащихся с ЗПР.

Ключевые слова: коррекционное развитие; школьники с особыми образовательными потребностями; учебная программа; коррекционно-развивающая направленность.

Babyak O.

PECULIARITIES OF CONTENT OF CORREKTIONAL AND DEVELOPMENT PROGRAM “RHYTHMIC” OF SPECIAL SCHOOLS FOR CHIDRTN WITH MENTAL RETARDATION

The article deals with the improving of educational programs quality as the main educational content carriers and enhancing their correctional and developing orientation. We highlighted and described contents, activity, correctional and developmental components of the subject “Rhythmic”. We described the content of educational material correctional and developmental programs (according to the requirements of the State educational standard), which is aimed at providing for each student the necessary level of knowledge and skills. We characterized correction and developing component, covering all contents of the subject “Rhythmic”. It is aimed at the formation processes of musical-rhythmic, cognitive activity, speech, proper activities, corrective development of the child personality with mental retardation, in particular the emotional and volitional activity. The content and structure of the program are determined. We examined the educational and developmental tasks of the course and described their semantic lines. The characteristic of the program content that has a clearly defined structure is described. We analyzed correctional and developmental component of educational content and showed the expected results of correctional and developmental influence on cognitive area of children with mental retardation. We described in detail the trends of correctional and developmental work, which to be carried out on the material. This work covers processes of cognitive functions (perception, memory and thinking), language activities and correctional personal development.

Key words: correctional development; children with special educational needs; curriculum; correctional and developmental orientation.